

**ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗАКОНУ
(НА ПРИКЛАДІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ)**

Короєд С. О.

доктор юридичних наук, професор

*в.о. президента Науково-дослідного інституту публічного права
м. Київ, Україна*

На сьогодні, як науковці, так й практики головною проблемою, яка знижує ефективність правового регулювання порядку здійснення цивільного судочинства і ефективність правозастосування, визнають недоліки законодавчої техніки головного джерела цивільного процесуального права – Цивільного процесуального кодексу України: нечіткість, неоднозначність і недосконалість норм, прогалини в процесуальному регулюванні тощо. Належне дотримання правил законодавчої техніки визначає якість закону. Як наголошують науковці, якість закону має визначальний вплив на його дієвість та ефективність. Дієвість закону забезпечується встановленням механізмів його впливу на суспільні відносини, що включають встановлені засоби, способи й методи дії на предмет, що підлягає врегулюванню, а його ефективність визначається співвідношенням мети й результату конкретного правового регулювання. У даному випадку дієвість та ефективність закону залежать від якості формулювання нормативних положень та, відповідно, точності їх тлумачення, адже воно суттєво позначається на реалізації закону [1, с. 58]. Якість закону включає його змістову досконалість, відповідність формальним вимогам, дотримання процедурних аспектів на етапі прийняття, а також відповідність суспільним потребам та дотримання на етапі правореалізації [2, с. 93]. Якість закону означає, що повинен бути належним чином доступним та передбачуваним. Тобто людина повинна мати можливість у разі необхідності за належної правової допомоги передбачити наслідки, до яких може призвести певна дія [3, с. 34]. Поняття “якість закону” або “принцип зрозумілих правил” охоплює собою такі характеристики відповідного акта законодавства як, зокрема, чіткість, точність, недвозначність, зрозумілість, узгодженість, доступність, виконуваність, передбачуваність та послідовність [4].

Оперативно виправляти недоліки, зумовлені порушенням вимоги якості закону, шляхом внесення відповідних законодавчих змін не

зовсім вдається з огляду на особливості законодавчого процесу та відсутність системного бачення відповідних змін і законодавчих ініціатив. Водночас законодавство передбачає певні інструменти, які, на нашу думку, дозволяють судовій владі самостійно, без залучення законодавця, забезпечувати якість цивільного процесуального закону в процесі його правозастосування, роблячи його норми здатними ефективно регулювати цивільні процесуальні правовідносини.

Так, як протягом дії ЦПК 1963 р., так й ЦПК 2004 р., якість цього Кодексу тривалий час забезпечувалась за допомогою роз'яснень Пленуму Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (зокрема, це постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.02.1981 № 1 “Про практику перегляду судами у зв’язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних”, від 26.01.1990 № 2 “Про практику розгляду цивільних справ в порядку нагляду”, від 21.12.1990 № 9 “Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції”, від 22.12.2006 № 9 “Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову”, від 24.10.2008 № 12 “Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку”, від 12.06.2009 № 2 “Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції”, від 12.06.2009 № 5 “Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду”, від 18.12.2009 № 14 “Про судові рішення у цивільній справі”). В зазначених постановах Пленуму не лише давалось розширювальне тлумачення відповідним процесуальним нормам, а й нерідко надавались роз'яснення щодо вирішення тих чи інших процесуальних питань, які не були врегульовані цивільним процесуальним законодавством. Новий Верховний Суд в одній зі справ звернув увагу, що тлумачення правових норм у постановах Пленуму Верховного Суду України є одним з способів реалізації дотримання судами України принципу правової визначеності, і їх постановлення направлено виключно на забезпечення правильного, однакового застосування судами законодавства й усунення недоліків та помилок у діяльності судів при розгляді справ з метою недопущення правового свавілля та як наслідок порушень основоположних прав і свобод людини [5].

В подальшому законодавець змінив підхід щодо забезпечення Верховним Судом сталості та єдності судової практики через обов’язковість судових рішень в конкретних справах, шляхом встановлення необхідності врахування іншими судами висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду. І хоча сформульований Верховним Судом висновок щодо застосування норми права в конкретній справі належить до казуального

(індивідуального) тлумачення, проте фактично таке тлумачення за своїми процесуальними наслідками перетворюється на нормативне, тобто поширюється на інші суди при застосуванні таких норм права при розгляді інших справ. Тому окремі науковці справедливо визнають, що правова позиція Верховного Суду відіграє важливу роль у процесі правозастосування [6, с. 148]. Адже є випадки, коли з буквального тлумачення відповідної процесуальної норми неможна однозначно зробити висновок про її поширення на конкретний процесуальний випадок, у зв'язку з чим за допомогою розширювального тлумачення Верховним Судом формулюється висновок щодо застосування відповідної норми процесуального права (наприклад, це постанови Верховного Суду у справах № 466/6065/18 від 20 вересня 2023 року, № 754/2882/22 від 1 лютого 2023 року, № 461/56/20 від 11 січня 2023 року, № 753/17628/19 від 10 січня 2023 року, № 2-2823/11 від 6 вересня 2023 року).

Іншим інструментом забезпечення якості ЦПК варто визнати рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень ЦПК, адже таке тлумачення є нормативним, а відтак має універсальний характер. Передусім варто виокремити ті висновки Конституційного Суду України в сфері цивільного судочинства щодо можливості оскарження судових рішень в цивільних справах як про позитивне вирішення певного процесуального питання, так й про відмову в цьому (наприклад, це Рішення Конституційного Суду України від 22 квітня 2014 року № 4-рп/2014, від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, від 8 липня 2010 року № 18-рп/2010, від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010, від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010).

Додатково варто виділити абсолютно новий, на нашу думку, напрям забезпечення якості ЦПК – запровадження “Правил організації ефективного цивільного судочинства” [7], в яких визначаються спільні правила реалізації процесуальних прав та обов'язків учасників цивільного процесу в тій частині, в якій вони прямо не врегульовані законом.

Зазначені інструменти, як кожен окремо, так й в комплексі в механізмі правового регулювання на стадії правозастосування дозволяють підвищувати ефективність цивільного процесуального регулювання порядку здійснення правосуддя в цивільних справах, долаючи таким чином недоліки законодавчої техніки ЦПК (а в деяких випадках й прогалини), забезпечуючи таким чином правову визначеність в регулюванні цивільних процесуальних правовідносин і передбачуваність в застосуванні приписів ЦПК судами.

Література:

1. Драч Д.Л., Михайліна Т. В. Поняття, сутність та значення якості закону. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. 2020. № 12. Том 1. С. 56–60.

2. Міщук І. В. Якість законодавства крізь призму дотримання правил та засобів законодавчої техніки. Нове українське право. 2021. № 4. С. 92–97.

3. Цебенко С. Б. Вимога “якості” закону як один з основних аспектів принципу верховенства права. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021. № 4. С. 31–35.

4. Берназюк Я. Категорія “якість закону” як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. Офіційний вебсайт Верховного Суду. 22 жовтня 2020, 12:45. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1011199> (дата звернення 18.02.2024).

5. Ухвала Верховного Суду від 11 травня 2018 року, судова справа № 754/8211/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73902794> (дата звернення: 18.02.2024).

6. Шишка Н. В. Роль судової практики Верховного Суду у процесі правозастосування цивільно-правових норм. Наше право. 2021. № 2. С. 147–156.

7. Правила організації ефективного цивільного судочинства у Київському апеляційному суді. Офіційний вебсайт Національної асоціації адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%9A%D0%90%D0%A1.pdf> (дата звернення: 18.02.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-6>

ДО ПИТАННЯ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Логойда К. В.

студентка ОР «Магістр»

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Положення статей 41 та 54 Конституції України перебувають у системному взаємозв'язку і передбачають як право кожного